

**ӨВӨРХАНГАЙ АЙМАГ ДАХЬ
ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР**

62173 Арвайхээр, Өвөрхангай аймаг,
Утас/Факс: (976) 7032 3253,
E-mail: uvurkhangai@audit.gov.mn

2020.07.28 № 258
танай _____-ны № _____-т

**Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн
дүгнэлт**

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.1, 37.3, 37.5 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны ээлжит сонгуульд оролцох тус сумын Ардчилсан намаас ирүүлсэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн 2020 оны ээлжит сонгуульд оролцох сумын Ардчилсан нам нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой нийцүүлэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын дүнгийн хамт аймаг дахь Төрийн аудитын байгууллагад ирүүлж, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль 37 дугаар зүйлийн 37.5-д заасны дагуу дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн дүгнэлтийн үндэслэл

Аймаг дахь Төрийн аудитын газар нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны ээлжит сонгуульд оролцох сумын Ардчилсан намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ “Төрийн аудит MNS 6817-1:2020” Тулгуур зарчим, “Төрийн аудит MNS 6817 - 6 : 2020” Нийцлийн аудитын зарчим, “Төрийн аудит MNS 6817-8:2020”, Өвөрхангай аймгийн нэгдсэн төсвийн 2020 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, “Өвөрхангай аймгийн эдийн засгийг 2014-2024 онд хөгжүүлэх бодлогын баримт бичиг”, Нийцлийн аудитын стандартыг удирдлага болгон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, 2021-2022 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль, холбогдох байгууллагаас авсан тайлан, судалгаа, мэдээллийг тус тус шалгуур болгон авч үзсэн.

015030479

Дүгнэлт

Сумын Ардчилсан намын “Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны ээлжит сонгууль”-д оролцохоор ирүүлсэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр, түүнд орсон зорилт арга хэмжээ нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.3 дахь хэсэг, Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын заалт, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан тусгай шаардлагад тус тус нийцсэн байна.

Сумын Ардчилсан намын мөрийн хөтөлбөр / ... хуудас/-ийг хавсаргав.

Хувийг: Сумын сонгуулийн хороонд

ДАРГА БӨГӨӨД
ТЭРГҮҮЛЭХ АУДИТОР

Л.ЛАМААЧИН

ШИНЭ ХУЖИРТ

ХӨГЖЛИЙН **2020**
БОДЛОГО

ХҮН БҮРД ОРЛОГО
ӨРХ БҮРД ӨСӨЛТ ✓

АЙМАГ, СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН СОНГУУЛЬД
ОРОЛЦОХ МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР

2020

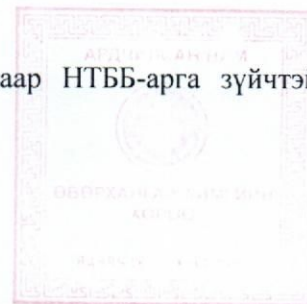
НЭГ. ХУВЬ ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ

1.1. ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРТАЙ БОЛОВСРОЛ

Сумын хүн амын тогтвортой өсөлтийг хангаж, хүн бүрийг эрдэм боловсрол төгс, хөдөлмөрч, бүтээлч сэтгэлгээтэй, эрүүл амьдралын хэв маягийг хэвшил болгосон, Өвөрхангай нутгийнхаа байгаль, түүх соёл, уламжлалаараа бахархсан өв тэгш хүмүүжлээр төлөвшүүлэн, хангалуун сайхан амьдрах эрхийг дээдэлсэн хувь хүний хөгжлийн бодлого хэрэгжүүлнэ. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээг зөвхөн зорилтот бүлэгт чиглүүлнэ.

1. Хүүхэд бүрийг хөгжүүлж, бүтээлч сэтгэлгээтэй, өөртөө итгэлтэй, эх нутгийнхаа байгаль, түүх, үндэсний хэл соёл, уламжлалаар бахархдаг хүмүүжил олгох “Зөв Монгол хүүхэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
2. Архидалтын эсрэг үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагуудыг дэмжиж ажиллах ба архи согтууруулах ундаа хэрэглэдэггүй, эрүүл идэвхитэй амьдралын клубыг байгуулна.
3. Цэцэрлэг, сургуулийн нэг ангийн хүүхдийн тоог 30-аас хэтрүүлэхгүй байх стандартыг хэрэгжүүлнэ.
4. Малчин өрхийн 6-8 настай хүүхдийг гэрээр сургах гэрийн сургалтын тогтолцоог бүрдүүлнэ.
5. Амжилттай хэрэгжиж буй “Мянган инженер” хөтөлбөрт сумын залуучуудыг хамруулна.
6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг соёлын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцуулах, тэдний авъяас, хөдөлмөр бүтээлийг дэмжиж ажиллана.
7. Багш нарын мэдлэг, ур чадварыг тухай бүрд нь дээшлүүлж, давтан сургахад орон нутгийн төсвийн санхүүжилтэд дэмжлэг үзүүлнэ. “Шинэ багш” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
8. Ерөнхий Боловсролын Сургуульд: Гадаад мэргэжилтэн, гадаад хэлний ахмад багш нарыг зөвлөхөөр ажиллахад дэмжлэг үзүүлнэ.
9. Сургууль, цэцэрлэгийн удирдлагыг мэргэшсэн, тогтвортой, улс төрөөс хараат бус байх нөхцөлийг бүрдүүлж, удирдах албан тушаалтныг чөлөөлөх, томилох асуудалд аймаг, сумын иргэдийн төлөөллөөс бүрдсэн “Боловсролын зөвлөл”-ийн саналыг харгалздаг байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
10. Сумын нийт иргэдийн цахим боловсролыг дээшлүүлэх талаар НТББ-арга зүйчтэй хамтран ажиллана.

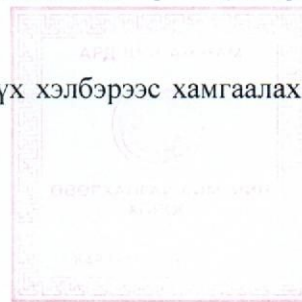
1.2. ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ТӨГС ҮЙЛЧИЛГЭЭ

1. Иргэдийн халдварт болон халдварт бус өвчлөл, эх болон нярайн эндэгдлийг бууруулж, урьдчлан сэргийлэх ажлыг үе шаттайгаар зохион байгуулна.
2. Урьдчилан сэргийлэх үзлэг, оношилгоог өрх гэрийн түвшинд тогтмол хийдэг эрүүл мэндийн үйлчилгээний шинэ хэлбэрийг бий болгож, гэрийн эмчийн шинэ тогтолцоонд шилжинэ.
3. Архи, тамхи, мансуурах бодист донтох, амиа хорлолтын шалтгаан, сэтгэл гутралын өвчлөл, хамаарлын болон бусад сэтгэцийн эмгэг өвчнийг эрт илрүүлж, эмчлэх, нөхөн сэргээх үйлчилгээг бий болгоно.
4. Иргэн бүрийг насны бүлэгт нь тохирсон урьдчилан сэргийлэх үзлэг, оношилгоонд хамруулна.
5. Багийн төвүүдэд анхан шатны эмчилгээ, ончилгоо, эмийн сантай болгоно.
6. Сумын эрүүл мэндийн төвийн залуу эмч нарын мэргэжил, боловсролыг хуулийн дагуу таван жил тутамд тасралтгүй дээшлүүлнэ, нарийн мэргэжлийн эмч нарыг тогтвор сууршилтай ажиллах нөхцөл бололцоог бүрдүүлнэ.
7. Тэтгэвэр тогтоолгосон ахмад эмч нарыг эрүүл мэндийн байгууллагад зөвлөхөөр ажиллуулахыг бодлогоор дэмжинэ
8. Уламжлалт анагаах ухааны өв санд суурилж, уламжлалт эмчилгээ, үйлчилгээний брэнд бүтээгдэхүүн хөгжүүлэх ажлыг бодлогоор дэмжинэ.
9. Сумын эрүүл мэндийн төвийн түргэн тусламжийн тээврийн хэрэгсэлд парк шинэчлэлт хийнэ.

1.3. ХҮН АМЫН ХӨГЖИЛ, ӨРХ ГЭР БҮЛ

1. Хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшлийн асуудалд онцгой анхаарч, цэцэрлэгийн өмнөх насны хүүхдийг хүмүүжүүлэх олон талт ажлыг зохион байгуулна.
2. Залуучууд чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх төвтэй болно.
3. Гэр бүлийн гишүүн бүрд гэр бүлийн боловсрол олгох, ажил хөдөлмөр эрхлэх, санхүү, бизнесээ хөгжүүлэх, амьдрах орчноо хамтдаа сайжруулах, мэдлэг ур чадварын сургалт, зөвлөмжөөр хангагдах боломжийг орон нутгийн хөгжлийн бодлоготой уялдуулан хэрэгжүүлнэ.
4. Иргэдийг “Эрүүл хаус” төсөлд хамруулах, дэмжих үүднээс нэгдсэн дэд бүтэц (цэвэр бохирын систем)-тэй болох боломжийг судална, хэрэгжүүлнэ.
5. Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэж, дарамт, мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс хамгаалах хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулна.

6. Хүүхдийг цахим мэдээллийн халдлагаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлнэ.
7. Хүүхэд харах үйлчилгээг хөгжүүлэх, цэцэрлэгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх замаар эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжинэ.

1.4. АЖЛЫН БАЙР ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

1. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн менежментийг сайжруулахад чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлнэ.
2. Төрийн үйлчилгээний байгууллагуудад дутагдалтай байгаа хүний нөөцийг бодлогоор дэмжинэ.

1.5. НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ

1. Ахмадын өдөр өнжүүлэх төвтэй болно.
2. Нийгмийн халамжийн салбарт сайн дурын ажлыг бодлогоор дэмжинэ.
3. Эрүүл мэндийн салбарт ажиллагсдын нийгмийн асуудалд онцгой анхаарч, өрхийн эмнэлгүүдийн санхүүгийн бие даасан үйл ажиллагааг хангаж ажиллана.
4. Малчдын нийгмийн даатгалын хамралтыг нэмэгдүүлж, тэдний нийгмийн баталгааг хангана.
5. Эх хүүхэд, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

1.6. СОЁЛ, УРЛАГ, СПОРТ

1. Уламжлалт өв соёлоо бодлогоор дэмжин монгол хүнийг төлөвшүүлэхэд онцгойлон анхаарна.
2. Соёлын биет ба биет бус өвийг хадгалан хамгаалах, сэргээн засварлах, түүнийг хамгаалан цуглуулагч, тээн уламжлагч нарыг сурталчлан дэмжиж, үндэсний агуулгатай дэлхийн сонирхлыг татахуйц үнэ цэнтэй өвийг хөгжүүлнэ.
3. Спортын олон төрлөөр өсвөр, залуучууд, насанд хүрэгчдийн үндэсний хэмжээний тэмцээнүүдийг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлж, спорт клубүүдийг амжилтаар нь дэмжих бодлого баримтална.
4. Нийтийн биеийн тамирыг хөгжүүлэхэд онцгой анхаарч ажиллана.

5. Ахмад настнуудыг эрүүл амьдрах хөдөлгөөний дутагдлаас хамгаалах зорилгоор гудамж талбай, хорооллыг чийрэгжүүлэх тоног төхөөрөмжөөр ханган байрлуулах ажлыг хийж гүйцэтгэнэ.

ХОЁР. ХҮРТЭЭМЖТЭЙ ЭДИЙН ЗАСАГ

2.1. ХЯМРАЛЫН ҮЕИЙН ОНЦГОЙ БОДЛОГО

Дэлхий нийтийг хамарсан (КОВИД-19) цар тахлын тархалтаас шалтгаалж олон улсад эдийн засгийн түүхэнд байгаагүй маш ноцтой байдал үүсээд байна. Дэлхийн эдийн засаг 2020-2021 онд уналтад орох төлөвийг олон улсын байгууллагуудаас 3 дугаар сарын байдлаар гаргасан байна. Монгол Улсын эдийн засгийн гол бүтээгдэхүүн болох зэс, нүүрсний үнэ мөн уналтад ороод байна. Иймд дараах арга хэмжээнүүдийг суманд хэрэгжүүлнэ.

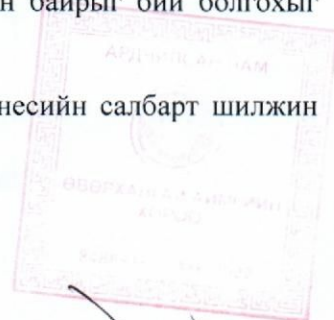
1. Төсвийн хэмнэгдсэн зардлыг иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хангах, ажлын байрыг хадгалсан болон нэмэгдүүлсэн аж ахуй нэгжийг дэмжинэ.
2. Сум хөгжүүлэх сангийн зээлийг иргэдэд тэгш хүртээмжтэй, ялгаварлалгүйгээр олгоно.
3. Малчид болон ХХЭ-ийн зээлийн хүүг хойшлуулах ажлыг арилжааны банкуудтай хамтран зохион байгуулна.

2.2. ӨСӨЛТИЙН БОДЛОГО

1. Сумын “Брэнд”-бүтээгдэхүүн бий болгоход ЖДҮ-ийг бодлогоор дэмжинэ
2. Ажиллах хүчийг нэмэгдүүлэх, ядуурлыг бууруулах, ажлын байр олноор бий болгохыг нэн тэргүүний зорилт гэж үзэн шинэ ажлын байрыг бий болгох бүтээн байгуулалт, бизнесийн төслүүдийг бүх талаар дэмжиж хөгжүүлнэ.
3. Төрийн албанаас бизнесийн салбарт шилжсэн баялаг бүтээгч иргэдийнхээ бизнес эрхлэлтийн хөрөнгө оруулалтын анхны санхүүжилтийг бодлогоор дэмжинэ.

2.3. ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

1. Ядуурлын түвшинг Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал Алсын хараа-2050 бодлогын баримт бичигт заасан түвшинд хүргэж бууруулна.
2. Эрдэс баялгийн, малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүнд, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэн ажлын байрыг бий болгохыг дэмжинэ.
3. Төрийн албанаас эрт тэтгэвэртээ гарч жижиг дунд, бичил бизнесийн салбарт шилжин баялаг бүтээх иргэдээ эдийн засгийн бодлогоор дэмжинэ.

4. Малын ногоон тэжээл тарьж ургуулах, худалдах нөхцөл бололцоог дэмжинэ

2.4. ДЭД БҮТЭЦ

1. Арвайхээр-Хужиртыг холбосон хатуу хучилттай зам барих асуудлыг орон нутгаас сонгогдсон УИХ-ын гишүүдэд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ.
2. Нэхий боловсруулах жижиг үйлдвэртэй болох.
3. Иргэдэд зориулсан нийтийн халуун усны үйлчилгээг 4, 5 дугаар багийн төвүүдэд нэвтрүүлнэ.
4. 4 багийн төвд Бизнес хөгжлийн төвтэй болно. (Ахуйн үйлчилгээний төв)
5. 2-р багийн төвийг “Жишиг баг” болгоно.

2.5. ЭРЧИМ ХҮЧ

1. Сумын эрчим хүчний найдвартай байдлыг хангах, хүчдэлийн уналтыг багасгах хөрөнгө оруулалтыг шийдвэрлүүлнэ.
2. Шинэ зууны малчин хөтөлбөр хэрэгжүүлж малчин өрхүүдийг хүчин чадал өндөртэй цахилгаан хэрэгсэл ашиглах боломжоор хангах асуудлыг орон нутгаас УИХ-д гарсан гишүүдэд уламжилж, шийдвэрлүүлнэ.

2.6. ШИНЖЛЭХ УХААН, ТЕХНОЛОГИ, МЭДЭЭЛЭЛ, ХАРИЛЦАА

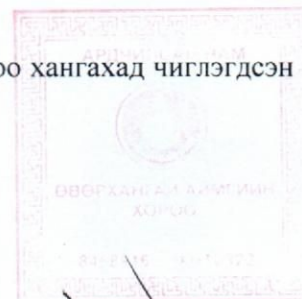
1. Багш нарын цахим боловсролын ур чадварыг сайжруулах хөтөлбөрийг нэвтрүүлнэ.
2. Иргэдэд зориулсан цахим боловсролын төвийг байгуулна.

2.7. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

1. Аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор Хужирт-Төвхөн-Улаанцутгалан чиглэлийн хатуу хучилттай автозам барих ажлыг орон нутгаас УИХ-д гарсан гишүүдэд уламжилж, шийдвэрлүүлнэ.
2. Тус авто замыг түшиглэн аялагчидад зориулсан цогц үйлчилгээний төвтэй болно.
3. Жуулчлалаас орж ирэх эдийн засгийн орлогыг шинэчлэн төлөвлөж, орон нутгийн хөгжилд зарцуулна.
4. Аялал жуулчлалын салбарын ажиллах хүчний ур чадварыг хөгжүүлнэ.

2.8. ХҮНСНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

1. Хүн амын гол нэр төрлийн хүнсний бүтээгдэхүүний дотоод хэрэгцээг чанартай хүнсээр хүртээмжтэй хангаж, дотоод зах зээл дэх хүнсний нийлүүлэлтийн сүлжээнд аюулгүй байдлын тогтолцоог нэвтрүүлнэ.
2. Жимс, жимсгэний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, хэрэгцээг дотооддоо хангахад чиглэгдсэн хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжин хэрэгжүүлнэ.

Handwritten signatures in black ink.

3. Сумын иргэдийн хүнсний хэрэгцээгээ өөрөө хангах, хүлэмжийн аж ахуй эрхлэх санаачилгыг бүх талаар дэмжинэ.
4. Дөрвөн улирлын хүлэмжийн төсөл хөтөлбөрийг хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлнэ.

ГУРАВ. ЭЗЭН МОНГОЛ

3.1. ХОТ, ХӨДӨӨГИЙН ТЭНЦВЭРТЭЙ ХӨГЖИЛ

1. Бэлчээрийн болон хүн амын усан хангамжийг сайжруулж, худаг завсарлах, шинээр барих ажлыг эрчимжүүлнэ.
2. Рашаан сувилалуудын бохир ус цэвэршүүлэх байгууламжийг бариулахад хамтран ажиллах, хяналт тавьж ажиллах.
3. Рашаан сувилалууд болон иргэдийн оролцоог нэгдсэн бодлогоор хангах, тэдгээрийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс “Рашаан сувилалуудын нэгдсэн холбоо” ТББ-ийг байгуулана.

3.2. “ШИНЭ ХӨДӨӨ” ХӨТӨЛБӨР

1. Бэлчээрийн менежментийг сайжруулна.
2. Хог хаягдлын менежментийг сайжруулна.
3. “Шинэ баг”-төсөл хэрэгжүүлнэ.
4. Өвс тэжээлийн агуулах барина.

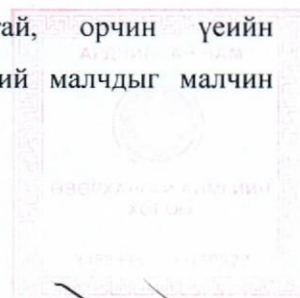
3.3. “ШИНЭ СУМ” ТӨСӨЛ

Иргэдийн оролцоотой “ШИНЭ СУМ” төсөл хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Сумын төвийг дахин төлөвлөж, ногоон байгууламж, дэд бүтэц, барилга байгууламж бүхий орчин үеийн сууринг хөгжүүлнэ.
2. Булаг шандны эхийг хамгаална.
3. Сумын төвийг камерын үзүүлэлтийг сайжруулж, шинэчилнэ.
4. Төмс, хүнсний ногооны төрөлжсөн зоорь барих ажлыг дэмжинэ.
5. Ахмадын өдөр өнжүүлэх төвийг хөгжүүлнэ.
6. “Эрүүл-Хаус”, \жорлонгоо өөрчилье\ төсөл хэрэгжүүлнэ.
7. Залуучуудын төв байгуулна.
8. Сумын төвийн голын зүүн талд “Бага сургууль” шинээр барина.
9. Халуун ус шинээр барина.

3.4. “ЧИНЭЭЛЭГ МАЛЧИН” ХӨТӨЛБӨР

1. Мал аж ахуйн салбарыг эдийн засгийн үр ашигтай, орчин үеийн шинэ технологи, инновацад суурилж, хөгжүүлэн мэдлэг бүхий малчдыг малчин

Handwritten signature in black ink.

бизнесмен болгох замаар тогтвортой орлого бүхий хүчтэй дундаж давхаргыг тэлэх бодлого хэрэгжүүлнэ.

3.5. БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТ

1. Малчдын хамтын оролцоонд тулгуурлан бэлчээр нутгийн тогтвортой ашиглалтыг хангаж, доройтсон бэлчээрийг сэргээх арга хэмжээг үе шаттай авч хэрэгжүүлнэ.
2. Бэлчээр хамгаалах зорилгоор мэргэч амьтад болон байгаль орчинд сөрөг нөлөө ихтэй хортон шавьжийг устгана.

3.6. МАЛ АЖ АХУЙ

1. Малыг тооноос илүү чанарт шилжүүлж, малын төрлийг зохистой харьцаанд хүргэж, эдийн засгийн ашигтай, технологид суурилсан мал аж ахуйг бодлогоор дэмжинэ. Иргэдийн санаачилгад суурилсан “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
3. Махыг зах зээлд нэвтрүүлэх хяналтын горимыг сайжруулж, малыг вакцин, туулгад бүрэн хамруулан эрүүлжүүлнэ.
4. Малыг үүлдэр угсааг сайжруулна.

3.7. ГАЗАР ТАРИАЛАН

1. Сумын иргэдийг хүнсний ногоогоор хангах, өөрсдийн хувийн хэрэгцээг хангах зорилгоор төмс, хүнсний ногоо тариалагчдыг бодлогоор дэмжинэ.
2. Сэргээгдэх эрчим хүчийг ашигласан усжуулалтын систем, худгийн тоог нэмэгдүүлнэ.
3. Орон нутгийн хөрс, цаг уурын онцлогт тохирсон ургамлын аж ахуйг төрөлжүүлэн хөгжүүлж, импортыг орлох органик брэнд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх санал санаачилгыг бүх талаар дэмжинэ.

ДӨРӨВ. ХУУЛЬТАЙ МОНГОЛ

1. Архи болон согтууруулах ундаанд донтсон хамаарал бүхий иргэдийг сэтгэцэд нөлөөлөх бодисоос хамааралтай, донтогч болсон хүнд эмнэлгийн, сэтгэл зүйн болон нийгмийн тусламж, үйлчилгээг үнэ төлбөргүйгээр үзүүлнэ.
2. Нас, хүйс, нийгмийн бүхий л давхаргад гарч буй улс төрийн үзэл баримтлал ялгаварлал, дарамт, хүчирхийллийг ажлын байр, олон нийтийн бүх орчинд таслан зогсооход чиглэсэн үе шаттай арга хэмжээг тогтмол хэрэгжүүлнэ.
3. Хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эсрэг чиглэсэн гэмт хэрэг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, гэр бүл, сургууль болон бусад бичил орчинд хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эрхийг ханган ажиллана.

Handwritten signatures and initials at the bottom right of the page.

4.2. ИРГЭНДЭЭ ҮЙЛЧИЛДЭГ ЗАСАГЛАЛ

1. Архивын сан хөмрөгийн хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулж, үйлчилгээг цахимд шилжүүлэх ажлыг шат дараатай авч хэрэгжүүлэн, иргэдэд түргэн шуурхай хүргэнэ.
2. Хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас өөрийн биеэр ирж уулзах боломжгүй иргэд төрийн захиргааны албан тушаалтан, албан хаагчидтай онлайнгаар уулзах боломжийг бүрдүүлнэ.
3. Төрийн байгууллагаас гаргах шийдвэрт ард иргэд, төрийн бус байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, төрийн үйлчилгээний шийдвэрийг шилэн болгож ажиллана.
4. Хууль сурталчлах, таниулах ажлын чанарыг дээшлүүлж, олон нийтэд хууль зүйн мэдээллийг шуурхай, үр дүнтэй хүргэж ажиллана.
5. Төсвийн зарцуулалт, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдэд тавих иргэний болон хөндлөнгийн хяналтыг нэмэгдүүлнэ.
6. Иргэдийн санал хүсэлт, гомдол, мэдээллийг утсаар авч, асуудлыг тухай бүрд нь бүрэн шийдвэрлэж ажиллана.
7. Төрөөс зохион байгуулах аливаа төсөл, тендерийн сонгон шалгаруулалтыг авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид, олон нийтэд ил тод нээлттэй болгоно.

ТАВ. АЮУЛГҮЙ, АМГАЛАН МОНГОЛ

5.1. ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧИН, НОГООН ХӨГЖИЛ ЭКОСИСТЕМИЙН ТЭНЦВЭРТЭЙ БАЙДАЛ

1. Хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хамгааллын төв байгуулна.
2. Суманд үйл ажиллагаа явуулж буй бүх рашаан сувилалд цэвэршүүлэх байгууламж барих асуудлыг орон нутгаас УИХ-д сонгогдсон гишүүдэд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ.
3. Усны хэрэглээ, хяналт, хэмнэлтийн бодлогыг бий болгож, менежментийг сайжруулна.
4. “Саарал” усыг дахин ашиглах, түүнд олгох урамшууллын тогтолцоог бий болгоно.
5. Ой, рашаан, булаг хамгаалсан, өөрийн хөрөнгөөр нөхөн сэргээсэн иргэн, аж ахуйн нэгжийг дэмжиж ажиллана.

5.2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖИЛ

1. Орчноо ногооруулсан иргэд, аж ахуйн нэгжийг урамшуулна.

